

4. Завьялов П. С., Демидов В. Е. *Формула успеха: маркетинг.* – Москва, 1991. – 115–124 с.
5. Земляков І. С., Рижий І. Б., Савич В. І. *Основи маркетингу: Навч. посіб.* – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 82–114 с.
6. Крамаренко В. І., Холода Б. І. *Маркетинг: Навч. посібник.* – К.: ЦУЛ, 2003. – 100, 102 с.
7. *Маркетинг / Упоряд., вступ. ст. А. І. Кредитова.* – К.: Україна, 1995. – 140–172 с.
8. Прауде В. Р., Білий О. Б. *Маркетинг: Навч. посіб.* – К.: Вища школа, 1994. – 155–166 с.
9. Савельєв Є. В., Дяченко В. П., Куриляк В. Є., Фарина Л. В. *Маркетинг і стратегія конкуренції: Навч. посіб.* – К.: НМК ВО, 1993. – 58, 59 с.
10. Савельєв Є. В. *Маркетинг нового продукту: Навч. посіб.* – К., 1994. – 7–20 с.
11. Савчук В., Будаєва О. *Оцінка ефективності маркетингових програм // Економіка України.* – 2005. – № 1 (518). – 47–52 с.
12. Школа І., Корольчук О., Дронь В. *Оптимізаційна модель життєвого циклу франчайзингу // Економіка України.* – 2005. – № 6 (523). – 50 с.

Щирба М.

ПРОФЕСІЙНЕ СУДЖЕННЯ В СИСТЕМІ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Узагальнено міжнародний досвід і досвід зарубіжних країн із розвинутою ринковою економікою щодо застосування професійного судження під час формування облікової політики підприємства. Запропоновано визначення поняття «професійне судження». Сформовано принципи та етапи формування професійного судження.

Питання про професійне судження бухгалтера виникло у зв'язку з реформуванням бухгалтерського обліку, що здійснює держава відповідно до Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1706 від 20. 10. 1998 р. Для виконання цієї програми були прийняті Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку, План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкцію про його застосування й низку методичних рекомендацій. У цих нормативних документах наведені лише загальні принципи та положення, і вони не містять детальних правил (рекомендацій) щодо вирішення того чи іншого суперечливого питання. Аналіз прийнятих законодавчих актів та норма-

тивних документів свідчить про те, що в них є багато невизначеностей, неузгодженостей та невирішених питань. Це потребує від вітчизняних бухгалтерів в умовах невизначеностей, неузгодженостей (суперечностей) та дозволеності застосування професійного судження під час формування облікової політики підприємства.

Окремі теоретичні та методологічні питання професійного судження відображені у працях провідних зарубіжних і вітчизняних економістів П. Безруких, Ф. Бутинця, С. Голова, П. Житного, В. Ковальова, М. Метьюса, С. Ніколаєвої, О. Петрука, М. Перери, А. Рабошук, О. Рожнової, Я. Соколова, О. Шапошнікова, Л. Шнейдмана та ін.

Однак слід відзначити, що у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі досі не дано повного висвітлення економічного змісту поняття «професійне судження», а також не сформовано принципи й етапи формування професійного судження в системі облікової політики підприємства.

Метою статті є дослідження і обґрунтування економічного змісту, принципів та етапів формування професійного судження у системі облікової політики підприємства.

Потреба в застосуванні професійного судження виникла у зв'язку з динамічним розвитком ринкових відносин, для яких не є характерним жорстка (суцільна) регламентація господарських процесів. Жодна регламентація, в т. ч. та, що державні органи здійснюють у вигляді законодавчих актів і нормативних документів, не може передбачити та врахувати всю можливу різноманітність господарської діяльності підприємства. У зв'язку з цим, у країнах із розвинутою економікою і на міжнародному рівні системи нормативно-правового регулювання правил формування облікової інформації будують від «загального до часткового», тобто їх побудову починають із формування основних принципів подання фінансової інформації і складання звітності. Якщо будь-якого окремого регламенту, що визначає порядок ведення бухгалтерського обліку і складання звітності нема, бухгалтер може розв'язати дану проблему сам, на свій розсуд, тобто за допомогою професійного судження, що він формує на основі загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку та умов діяльності підприємства.

Професійне судження має бути базоване на знаннях, досвіді й кваліфікації бухгалтера. Саме тому в ринкових умовах господарювання воно є одним із засобів забезпечення надання користувачам для прийняття обґрунтованих управлінських рішень повної, правдивої та неупередженої облікової інформації про фінансовий стан і результати діяльності підприємства.

Оскільки професійне судження нове поняття в обліковій практиці нашої країни, то у зв'язку з цим необхідно вивчити міжнародний досвід та досвід зарубіжних країн із розвинутою ринковою економікою для попе-

редження наслідків і зменшення негативного впливу його застосування у вітчизняній системі бухгалтерського обліку.

Поняття «професійне судження» виникло недавно в англomовних країнах, тому воно базоване на британo-американській моделі та Міжнародних стандартах фінансової звітності, але разом із тим отримало визнання у майже всіх країнах світу. Вперше це поняття було відображено в Міжнародних стандартах фінансової звітності. Зокрема, у п. 45 «Концептуальної основи складання та подання фінансових звітів» відмічено: «На практиці часто виникає необхідність збалансування якісних характеристик або ж забезпечення їх належного співвідношення, відповідних характеристик для досягнення цілі фінансових звітів. Відносна важливість тієї чи іншої характеристики у різних випадках є справою професійних суджень» [3, 33].

Окрім цього, в МСБО № 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» зазначено, що за відсутності стандарту або тлумачення, які конкретно застосовують до операцій, іншої події або умови, управлінському персоналові слід використовувати професійне судження під час розроблення та застосування облікової політики, щоб інформація була:

а) доречною для потреб користувачів із прийняття економічних рішень;

б) достовірною, в тому значенні, що фінансові звіти:

- подають достовірно фінансовий стан, фінансові результати діяльності та грошові потоки суб'єкта господарювання;
- відображають економічну сутність операцій, інших подій або умов, а не лише юридичну форму;
- є нейтральними, тобто вільними від упереджень;
- є об'єктивними;
- є повними в усіх суттєвих аспектах.

Під час розроблення професійного судження управлінський персонал має посилатися на прийнятність наведених джерел у тій послідовності, в якій вони наведені далі:

а) вимоги та керівництва наведені в стандартах і тлумаченнях, у яких йдеться про подібні й пов'язані з ними питання;

б) визначення, критерії визнання та концепції оцінки активів, зобов'язань, доходу і витрат, що наведені в Концептуальній основі Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Формуючи професійне судження, управлінський персонал має врахувати найостанніші рішення інших органів, що розробляють та затверджують стандарти, які застосовують аналогічну концептуальну основу для розроблення стандартів, іншу професійну літературу з обліку та прийняту

галузеву практику в мірі, в якій вони не суперечать зазначеним джерелам [3, 770–771].

Таке словосполучення відображено і в Кодексі етики професійних бухгалтерів: «У випадках, коли ситуація стосується непідтверджених фактів, неповної інформації або непідтверджених висновків, професійний бухгалтер повинен використовувати своє професійне судження щодо того, як розкрити інформацію, якщо це необхідно» [2, 124].

Однак у згаданих міжнародних та вітчизняних нормативних документах взагалі не визначено таке поняття, як «професійне судження», а зафіксована лише сфера його застосування. В економічній літературі з питань бухгалтерського обліку наведені різні визначення цього поняття. Так, одні автори під професійним судженням розуміють «думку, яку добросовісно висловив професійний бухгалтер про господарську ситуацію, що є корисною як для її опису, так і для прийняття дієвих управлінських рішень» [9, 53], інші – «обґрунтовану думку професійного бухгалтера щодо способів кваліфікації і розкриття достовірної інформації про фінансовий стан, фінансові результати організації та їх змін» [5, 51]. Проф. Л. Шнейдман трактує професійне судження як «думку, висновок професіонала, що є основою для прийняття рішень в умовах невизначеності. Воно базоване на знаннях, досвіді та кваліфікації відповідних спеціалістів» [11, 59]. Особливістю визначення, що дав проф. Л. Шнейдман, є те, що він виділяє таку умову виникнення професійного судження як невизначеність. Будь-яка невизначеність є не тільки предметом професійного судження, а й елементом облікової політики. Деякі вітчизняні економісти вважають, що: «Професійне судження фахівців за умов розвитку ринкових відносин є засобом створення якісної облікової політики, здатної реагувати на нестандартні зовнішні та внутрішні ситуації, які виникають при функціонуванні виробничої системи» [1, 26]. Це свідчить про тісний зв'язок професійного судження та облікової політики підприємства. Тому визначення, що ми навели, потребують уточнення з урахуванням зв'язку професійного судження та облікової політики. У зв'язку з цим ми вважаємо, що під професійним судженням необхідно розуміти думку, яку добросовісно висловив професійний бухгалтер (управлінський персонал) в обліковій політиці підприємства про механізм відображення господарських фактів (операцій) у бухгалтерському обліку та звітності в умовах невизначеності з метою прийняття користувачами облікової інформації обґрунтованих рішень. Таким чином, об'єктом професійного судження в бухгалтерському обліку є господарський факт (операція), процес або подія в умовах невизначеності, що впливають на форму і зміст звітності господарюючого суб'єкта. Отже, з питань відображення господарських фактів (операцій) у бухгалтерському обліку та звітності за

умов невизначеності бухгалтер має приймати рішення, використовуючи механізм професійного судження.

В умовах ринкової економіки думка професійного бухгалтера (тобто професійне судження) – це саме те, що він думає, а не те, що за нього хтось думає. Однак дуже часто в багатьох країнах континентальної Європи (наша країна не є винятком) вважають, що бухгалтер «не повинен мати свого судження». Часто те ж саме, на жаль, думають і бухгалтери. Вони вимагають, щоби Мінфін, неодмінно Мінфін як орган виконавчої влади, дав детальну інструкцію, як вчинити у кожному конкретному випадку, яку кореспонденцію рахунків вибрати, які заповнити реєстри тощо [9, 53].

«Бухгалтерський облік є процесом зняття невизначеності. Приймаючи те або інше судження, професійний бухгалтер знімає невизначеність, при цьому він має бути впевнений:

– по-перше, в тому, що така подія справді можлива (усунення невизначеності професійним судженням);

– по-друге, що його судження цінне» [7, 142].

При формуванні професійного судження важливе значення має співвідношення між об'єктивною і суб'єктивною складовими. Завдання отримання найдостовірнішої інформації у фінансовій звітності обумовлює необхідність превалювання об'єктивної складової у професійному судженні. Об'єктивність професійного судження ґрунтована на використанні достовірних даних для оцінки реальної ситуації. Суб'єктивність професійного судження обумовлена його природою. Співвідношення об'єктивної і суб'єктивної складової у професійному судженні залежить від ряду факторів, що наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Фактори, що впливають на співвідношення між об'єктивним та суб'єктивним компонентами процесу винесення професійного судження [7, 141].

№ з\п	Фактор	Вплив на превалювання об'єктивної складової в професійному судженні
1	2	3
1	Якість зовнішньої управлінської інформації	Підвищення якості зовнішньої управлінської інформації збільшує об'єктивність
2	Інформованість бухгалтера про різні аспекти діяльності підприємства і стан зовнішнього середовища	Вплив аналогічно попередньому в більшості випадків
3	Рівень технологічного забезпечення процесу генерації облі-	У цілому прямиий вплив аналогічного впливу перших двох факторів, однак

	кової інформації, її аналізу та прогнозування	можлива ймовірність виникнення зворотнього ефекту
4	Досвід бухгалтера з винесення судження	Вплив цього фактора може бути як позитивним, так і негативним
5	Готовність до винесення професійного судження та впевненість у значимості судження	Вплив цього фактора також може бути як позитивним, так і негативним
6	Характерологічні особливості бухгалтера	Вплив неформалізований

На об'єктивність професійного судження згадані фактори впливають сукупно, при цьому вектори спрямованості впливу окремих факторів можуть не співпадати.

Аналіз впливу факторів на об'єктивну складову показує, що прямий вплив більше характерний для перших трьох факторів, останніх три фактори можуть здійснювати як прямий так і зворотний вплив. Для формулювання професійного судження бухгалтер має бути всебічно обізнаним про діяльність підприємства, мати в розпорядженні всі дані, що його цікавлять, не тільки про підприємство, а й про середовище, в якому воно функціонує [7, 140–141].

«Таким чином, проведений аналіз факторів, що впливають на процес винесення кадрами, які забезпечують управління в системі генерації облікової інформації, свого професійного судження, дає змогу вважати процес винесення професійного судження бухгалтерами сферою високого ризику (особливо в нашій країні). Основними причинами даної ситуації є:

- соціально-економічні процеси в сучасних умовах мають тенденцію до швидкої зміни і характерні значною ентропією;

- процес винесення бухгалтером професійного судження не унеможливорює суб'єктивність. Суб'єктивність знаходить своє вираження у: балансі між екстравертністю та інтровертністю поведінки кадрів, які забезпечують управління в системі фінансової звітності; обумовленості сприйняття управлінської інформації і процесу прийняття рішення (винесення професійного судження) минулим досвідом, переважаючими настановами і особистими цілями, емоціями; характері особистої інтерпретації різних подій, дій, соціальних і професійних норм поведінки;

- підвищена невизначеність економічної ситуації, постійні зміни в законодавстві тощо;

- відсутність відповідного досвіду з винесення професійного судження в бухгалтерів;

- особливий менталітет вітчизняних бухгалтерів» [8, 225].

На підставі вивчення, систематизації й узагальнення теоретичних підходів і практики щодо змісту професійного судження ми сформулювали основні принципи його розроблення і впровадження:

- обачності – професійний бухгалтер має бути обачним при розробленні професійного судження, оскільки він формує його в умовах невизначеності;
- законності – сформоване професійне судження має не суперечити законодавству та нормативним документам;
- адекватності – професійне судження має відповідати особливостям діяльності підприємства;
- достовірності – професійне судження має забезпечити достовірне формування повної, правдивої та неупередженої інформації. «Достовірною і повною вважають інформацію, сформовану з урахуванням правил і принципів, що містяться в документах системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку, а також та, яка відображає реальний стан об'єктів бухгалтерського обліку на підприємстві» [5, 51]. Однак, досліджуючи питання професійного судження, деякі економісти дійшли до «... наступних висновків: істину в бухгалтерському обліку не можна отримати, сліпо виконуючи вказівки нормативних документів; достовірність облікової інформації залежить тільки від добросовісності бухгалтера» [9, 55]. «Головний бухгалтер, ґрунтуючись на своїй професійній думці, не тільки може, а й повинен, якщо вважає за правильне, відступити від вимог нормативних документів і вчинити добросовісно, тобто правильно відобразити фінансовий стан свого підприємства, а зовсім не так, як того вимагають нормативні документи. Однак в цьому випадку дуже необхідно, щоби ця добросовісність забезпечила достовірність бухгалтерських даних» [9, 55]:

- ефективності – витрати на розроблення професійного судження мають не перевищувати ефект від його впровадження;
- гласності – професійне судження необхідно доводити до відома внутрішніх та зовнішніх користувачів облікової інформації, щоби вони прийняли обґрунтовані управлінські рішення. Сформоване професійне судження підлягає відображенню в розпорядчому документі підприємства (наказі (положенні) про облікову політику) і в примітках до фінансової звітності.

«Професійне судження бухгалтера має визначальні особливості, зокрема:

- коло питань, стосовно яких воно формується, обмежене предметом бухгалтерського обліку;
- особа, яка формує професійне судження, повинна нести відповідальність за його якість;

– професійне судження, яке застосовується для прийняття рішення щодо вибору способу відображення в обліку господарських операцій, набуває характеру обов'язковості виконання, тобто має організаційно-методичний характер і підлягає закріпленню Положенням (наказом) про облікову політику, знаходить відображення у пояснювальній записці чи Примітках до річної фінансової звітності суб'єктів господарювання, які їх складають;

– професійне судження бухгалтера необхідно формувати, виходячи з регулюючих обліковий процес нормативних документів, принципів бухгалтерського обліку, а також з урахуванням етично-моральних вимог до бухгалтера, визначених суспільством» [6, 15].

Професійне судження знімає певну невизначеність у системі бухгалтерського обліку, яка обумовлена наявністю альтернативних способів із обліку окремих об'єктів, передбачених у нормативних документах та відсутністю в них регулюючих положень щодо відображення господарських фактів (операцій), використовуючи норми національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та базуючись на загальноприйнятих принципах бухгалтерського обліку.

Для формування професійного судження є кілька джерел даних: нормативні документи; знання теорії бухгалтерського обліку, що дає бухгалтерові змогу розширити уявлення про ситуацію, яку він аналізує, і здоровий глузд – найпростіший шлях, яким має йти справжній спеціаліст [9, 53–54].

Аналіз вітчизняної бухгалтерської практики свідчить про необхідність впровадження поетапного формування професійного судження. У зв'язку з цим, важливого значення набувають пропозиції О. Рожнової, щодо «поетапного впровадження механізму винесення професійних суджень у системі генерації облікової інформації».

Перший етап – підготовчий. Він охоплює два блоки заходів:

- інформаційного забезпечення – створення відповідної інформаційної бази для того, щоби бухгалтер сформулював професійне судження, враховуючи інформацію про зовнішнє середовище і потоки інформації про діяльність підприємства;
- навчання – навчання роботі з інформацією про зовнішнє середовище, аналізу ризиків, встановленню економічних вигод, ситуаційний тренінг.

На другому етапі необхідно оцінювати прийняті професійні судження, виявляти допущені помилки та їх причини. У випадку незадовільної оцінки, великої кількості суттєвих помилок і визначення причин помилок як внутрішніх слід повернутися до першого етапу [7, 143].

Сформоване професійне судження бухгалтера повинно мати, щонайменше, наступні характеристики:

– по-перше, це власна думка професійного бухгалтера, яка не враховує інші думки з досліджуваного питання;

– по-друге, дану думку висловлюють в умовах невизначеності з професійних проблем, що не мають стандартного вирішення;

– по-третє, об'єктивність думки професійного бухгалтера не гарантована;

– по-четверте, думка має бути базована на знаннях, кваліфікації і досвіді роботи конкретного професійного бухгалтера [10, 4].

Якість професійного судження залежить від професійних здібностей бухгалтера, що, в свою чергу, передбачають знання змісту справи; технічні та функціональні навички; навички поведінки; інтелектуальні здібності; а також професійні цінності, етику і ставлення до професії та обов'язків [4, 12–14].

Професійні судження можна за приналежністю до звітних періодів, щодо яких їх формують, умовно поділити на дві групи:

1) професійні судження щодо інтерпретації майбутніх фактів господарської діяльності, виникнення яких із досить високим ступенем достовірності передбачають, враховуючи знання фактів попередніх звітних періодів або іншої інформації;

2) професійні судження щодо фактів господарської діяльності, котрі виникають у поточному звітному періоді.

У першому випадку професійне судження оформляють як наказ із облікової політики, що затверджують на початку року; в другому – або як зміна, або як доповнення до облікової політики протягом року.

Таким чином, професійне судження, яке оформляють як систему документів, що вводять в облікову політику підприємства, є унікальним засобом, за допомогою якого, по-перше, лібералізують систему бухгалтерського обліку; по-друге, удосконалюють нормативну систему бухгалтерського обліку і звітності; по-третє, усувають протиріччя, закладені в законодавстві; по-четверте, підвищується статус бухгалтера на окремому підприємстві та в суспільстві в цілому [5, 54–55].

Generalized international experience and experience of foreign countries with the developed market economy in relation to application of professional judgement during forming of accounting policy of enterprise. Determination of concept is offered «professional judgement». Principles and stages of forming of professional judgement are formed.

Література

1. Житний П. Принципи формування облікової політики // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 4. – С. 25–28.
2. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2006 р. / Пер. з англ. мови О. В. Селезньов, О. Л. Ольховікова, О.

- В. Гук, Т. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С. О. Куликов. – К.: ТОВ «ІАМЦАУ «СТАТУС», 2006. – 1152 с.
3. Міжнародні стандарти фінансової звітності 2004 / Перекл. з англ. За ред. С. Ф. Голова. – І частина. – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2005. – 1304 с.
 4. Міжнародні стандарти освіти для професійних бухгалтерів / Перекл. з англ. за ред. Н. Неводи. – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2004. – 78 с.
 5. Николаева С. А. Профессиональное суждение в системе нормативного регулирования бухгалтерского учета // Бухгалтерский учет. – 2000. – № 12. – С. 50–55.
 6. Рабошук А. В. Принципи, стандарти та професійне судження в бухгалтерському обліку: теоретико-методичний аспект: Автореф. дис. ... кандидата екон. наук / Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2006. – 23 с.
 7. Рожнова О. В. Финансовый учет. Теоретические основы, методологический аппарат. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Экзамен, 2003. – 192 с.
 8. Рожнова О. В. Финансовый учет. Теоретические основы, методологический аппарат. – М.: Экзамен, 2001. – 320 с.
 9. Соколов Я. В., Терентьева Т. О. Профессиональное суждение бухгалтера: итоги минувшего века // Бухгалтерский учет. – 2001. – № 12. – С. 53–57.
 10. Шапошников А. А., Синицина Т. В. Профессиональное суждение и его роль в аудите // Аудиторские ведомости. – 2006. – № 4. – С. 3–9.
 11. Шнейдман Л. З. Как пользоваться МСФО. – М.: Бухгалтерский учет, 2003. – 96 с.

Яковенко Н.

УМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ В'ЇЗНОГО ТУРИЗМУ

Проаналізовано стан розвитку туристичної галузі України, систематизовано фактори впливу на ринок туристичних послуг на сучасному етапі, досліджено тенденції його розвитку, висвітлено напрямки сприяння сфері в'їзного туризму, визначено пропозиції щодо можливостей удосконалення діяльності туристичної галузі України.

Туристична галузь відіграє дедалі вагомішу роль у соціально-економічному розвитку країн світу і є важливим елементом їх економічної стратегії. На різні сектори економіки туризм впливає завдяки високим темпам свого розвитку, значним обсягам валютних надходжень, створенню підґрунтя для інтенсивного розвитку відповідної інфраструктури.